

MIȘCĂRI SOCIALE ÎN SĂLAJ ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1848

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, problema agrară a fost mereu actuală în Transilvania, larg dezbătută în viața publică cu o intensitate fără precedent. Ea a polarizat spiritele, delimitând opțiunile politice ale elitei locale. Ofensiva permanentă asupra țărănimii în această perioadă a întreținut în lumea satului o stare de agitație și de revoltă, tradusă într-o serie continuă de răscoale. Agravarea situației țărănimii pe fondul proceselor socio-economice de trecere de la feudalism la capitalism, a constituit cauza mișcărilor țărănești din deceniile anterioare revoluției. Izbucnirea revoluției maghiare a relansat și amplificat problema agrară, în dialog implicându-se atât fruntașii politici cât și masele de țărani. În acest cadru, mișcările sociale din primăvara anului 1848 reprezintă mai mult o continuare a revoltelor anterioare, potențate însă de revoluția democratică, de lozincile sociale din martie ale revoluției maghiare, de proclamațiile și manifestele românești, de starea de tensiune creată în interiorul Transilvaniei. Articolul nostru își propune să abordeze, evident nu exhaustiv, problematica mișcărilor sociale din Sălaj în lunile martie-mai ale anului 1848. Istoriografia revoluției de la 1848 în părțile sălăjene a acordat subiectului de față un spațiu relativ restrâns,¹ care se impune a fi reevaluat în lumina noilor contribuții documentare.

În Transilvania, reacțiile la legile votate de dieta Ungariei, s-au cristalizat pe măsură ce interesele celor interesați în rezolvarea problemei au influențat desfășurarea evenimentelor. Legea agrară, desființând toate obligațiile de natură feudală ale iobagilor și jelerilor urbariali, iobagii devenind proprietari liberi pe pământurile urbariale, a declanșat cele mai aprige dispute. Reacția cercurilor nobiliare a fost firesc, una de respingere, de eludare a prevederilor legii. De aceea, la scurtă vreme, autoritățile guvernamentale din Ungaria și Transilvania au fost nevoite să ia măsuri care să apere interesele moșierimii. Astfel, în circulara către comitate din 22 martie 1848, se insistă ca, pentru apărarea averii și a ordinii, să fie folosită armata și alte mijloace de presiune. După 29

¹ P. Abrudan, în *ActaMP*, 2, 1978, p. 151—163; V. Hossu, în *idem*, p. 165—175; A. Vaida, *Revoluția de la 1848 în nordul Transilvaniei*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1985; J. Kadar, *Belső-Szolnok és Dobokamegye története 1848—1849*, Dees, 1890.

martie, au fost constituite comisii ale autorităților comitatense și în comitatele Dăbica, Crasna, Solnocul de Mijloc, care anunțau prin sate că vechile legi rămăneau valabile pînă „țara va despăgubi pe moșieri”.² Peste tot reprezentanții autorităților au fost primiți cu răceală, și doar atitudinea maleabilă de care au dat dovadă a făcut să nu izbucnească scene violente.

Vestea desființării robotei și a dijmei a pătruns însă în rîndurile țărănimii mult mai repede decît ar fi dorit guvernul ungar și autoritățile comitatelor. O amplă popularizare a legii agrare a făcut-o și „Gazeta de Transilvania”, în al cărei număr din 15 martie 1848, G. Barițiu scria foarte patetic: „Vor înceta toate robotele, iobagii nu vor mai fi iobagi, ci oameni liberi, pentru că proprietarii vor lua despăgubiri de la stat. Deci iubit popor și iubiți români care sînteți iobagi... încă un timp mai aveți răbdare, fiți în liniște, păziți legile țării, binecuvîntați numele monarhului”.³ Știrile despre legiuirile votate de dieta de la Pojon (Bratislava) au provocat ample dezbateri în rîndurile intelectualității sălăjene (preoți, învățători etc.), de unde s-au difuzat cu repeziune în mediul țărănesc, provocînd spectaculoase mutații în sfera mentalului colectiv.⁴ La 19 martie 1848, protopopul I. Lobonțiu din Giurtelecul Șimleului, știa despre revoluția maghiară și legile votate de dietă, sfătuind pe țărani din sat „să nu mai meargă la slujbă la domni, că-s mîntuiri de iobăgie”. Îndemnul, ascultat întocmai de țărani, a dus la scurtă vreme de la aceste evenimente la ieșirea solgăbirilor la fața locului pentru a restabili situația de dinainte de 19 martie.⁵

La scurtă vreme, știrile despre abolirea servituților și împotrivirea nobilimii față de aplicarea hotărîrilor dietei au generat nemulțumiri în lumea satului. Și în părțile sălăjene, mișcările țărănești s-au concretizat în primul rînd în refuzul categoric de a mai presta robote, alte obligații etc. Satele de pe Valea Almașului conduse de țăranul Ionachie Druhora din Chendrea, s-au ridicat primele pentru ștergerea obligațiilor feudale. Autoritățile semnaleză că în spatele acțiunilor țărănești se află inteligența locală românească în frunte cu preoțimea. Preoții români, alături de învățători, conștienți de imperativele timpului, s-au aflat permanent în fruntea maselor populare. Aceste inițiative se situau în prelungirea activităților cultural-naționale anterioare, însă îndemnul lui S. Bărnuțiu din cunoscuta-i „Provocațiune” (24—25 martie 1848) a răscolit profund conștiințele clericilor: „Preoților, de sînteți voi adevărați părinți precum vă numesc pre voi oamenii, nu vă despărțiți de dreptul nații, nu vă despărțiți interesul de al poporului român... pînă nu veți vedea fericit pre poporul român cu care sunteți de o credință”.⁶ La 5 aprilie 1848, groful Iósika Miklós arăta că la mișcarea împotriva robotelor participau preoții români din Gilgău, Chechiș, Dragu, Voivodeni etc. Aceștia citeau poporului manifeste în care se arăta că robotele au fost desființate, luînd jurămint țărănilor că nu vor mai presta slujbe iobăgești: la Mierța, Zimbor, Sutor, Sîncraiu Almașului etc. La ancheta începută de autorități la Dragu după 6 mai 1848, țăranul Filimon Zdroba a declarat: „Preotul din Voivodeni ne-a citit o scrisoare (manifest — n.n.) din care am înțeles că a sosit ziua românilor... și că vom scăpa de tirani, iar oamenii nu vor mai sluji nici un domn”.⁷ Aceste inițiative au început să provoace panică în rîndurile autorităților, guvernatorul Te-

² A. Vaida, *op. cit.*, p. 52.

³ La C. Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, I, București, 1982, p. 398

⁴ V. Pușcaș, în *ActaMP*, 2, 1978, p. 182

⁵ *Ibidem*; *Gazeta Sălăjului*, 8, 1937, nr. 44, p. 2

⁶ C. Bodea, *op. cit.*, p. 402.

⁷ *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, II, București, 1979, p. 343.

leki fiind nevoit la 13 aprilie 1848 să-i scrie episcopului I. Lemeni despre atitudinea preoțimii române, cerînd luarea unor măsuri hotărîte.⁸

Refuzul țărănilor de a mai presta robote s-a generalizat în întreg Sălajul, la acțiunile antimoșierști participînd atît țărani români cît și țărani maghiari, cu toții interesați în lichidarea servituțiilor feudale. Un puternic centru al nemulțumirilor a fost Cehu Silvaniei, iobagii din zonă refuzînd violent efectuarea robotelor. În raportul către guvernatorul Teleki, vicecomitele Crasnei prezenta pericolul extinderii răzvrătirii, solicitînd trimiterea de trupe deoarece „dacă acest focar nu va fi stins, ne putem aștepta la lățirea focului”.⁹ Comisia condusă de vicecomitele Viski Pál a sosit la Cehu Silvaniei la 8 aprilie, dar țărani nu s-au liniștit pînă cînd moșierii Kiss Laszlo și Alexandru Buda le-au dat asigurări scrise că nu-i vor mai sili să presteze robote. După exemplul lor, țărani din împrejurimi au refuzat efectuarea obligațiilor feudale, răzvrătirile luînd amploare la Ulciug, Chechiș, Jibou, Adalin, Turbuța, Tihău, Dragu, Surduc, Șoimuș, Zimbor etc.¹⁰ Desigur, această comportare a țărănimii este departe încă de explozia unei revolte țărănești,¹¹ dar ea reflectă atmosfera tensionată din lumea satului. Un exemplu revelator în acest sens îl constituie cazul celor doi jurați comitenenși trimiși la Ulciug pentru a îndemna poporul la supunere. Țărani, ajunși la conștiința demnității de oameni liberi, au interpretat conținutul apelului precum și atitudinea juraților ofensatoare, răzbuindu-se pentru toate umilirile și suferințele anterioare (în urma atacului, unul dintre cei doi jurați a decedat).¹²

Măsurile oficialităților de a liniști spiritele, de a tempera agitațiile nu-și ating scopul. Se încearcă să se facă apel la autoritatea morală a împăratului pentru a potoli revolta țărănească. La 23 aprilie 1848, guvernatorul Teleki scria oficialităților comitatului Dăbca să se deplaseze la Dragu să-i convingă pe țărani că împăratul nu a poruncit desființarea obligațiilor țărănești, iar dacă nu vor relua lucrul, va fi trimisă împotriva lor armata.¹³ Introducerea treptată în comitate a legii statale, represaliile dezlănțuite de autorități (la Hodod de exemplu, timp de trei zile, țărani au fost bătuți, arestați, li s-au confiscat bunurile etc.) au sporit nemulțumirile țărănilor. Stările evoluau tot mai vizibil spre o răscoală țărănească. În multe sate, mai ales după anexarea Partiumului, au avut loc adunări țărănești care cereau aplicarea neîntîrziată și integrală a legii agrare. Pe la mijlocul lunii aprilie s-a conturat o altă revendicare a țărănimii, revizuirea ocupărilor de pășuni, păduri și ogoare de către nobili. De asemenea, legea agrară care excludea din prevederile ei foarte mulți țărani și jeleri fără pămînt, a impus în cadrul mișcărilor sociale din această perioadă și lupta țărănilor fără pămînt pentru pămînt. Pătrunsă și la sate, lozincă revoluționară libertate-egalitate a inspirat țărănimii convingerea că, fiind egali în fața legilor, își vor (re)dobîndi pămînturile stăpînite anterior doar de nobili. Și, atunci cînd cererile lor au continuat să rămîină neimplinite, țărani au trecut la acțiuni deschise de ocupare a pămînturilor și pădurilor nobiliare. Autoritățile înregistrează cu temere aceste noi acțiuni țărănești. Vicecomitele Solnocului de Mijloc, Bálint Elek, raporta la 12 aprilie 1848 guvernului Ungariei că prin comitat umblă „agitatori care ațîță pe pașnicii urbarialiști la nesupunere... la ocuparea violentă a proprietăților nobiliare în virtutea dreptului la egalitate”.¹⁴ Astfel, spre sfîrșitul lunii aprilie, înșelați și umiliți, țărani

⁸ *Ibidem*, p. 142; A. Vaida, *op. cit.*, p. 57.

⁹ *Ibidem*, p. 54; *Revoluția de la 1848—1849 în Transilvania*, I, București, 1977, p. 422.

¹⁰ A. Vaida, *op. cit.*, p. 56; V. Cheresteșiu, în *Studii și referate privind istoria României*, II, București, 1954, p. 1172.

¹¹ S. Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, Cluj, 1946, p. 150.

¹² *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, II, p. 124.

¹³ *Ibidem*, p. 243.

¹⁴ *Revoluția de la 1848 din Transilvania*, I, p. 471; V. Cheresteșiu, *loc. cit.*, p. 1179.

au început să ocupe și să semene pentru ei, total sau parțial, alodiile nobiliare la Cehu Silvaniei, Dragu, Motiș, Ulciug, Noțig, Uileac pe Someș, Gîrbou, Trestia etc. Paralel, au fost ocupate și pădurile domnești, iar țărani au început să-și taie lemne fără nici o opreliște.¹⁵ În urma rapoartelor tot mai alarmante trimise de vicecomitele Solnocului de Mijloc, ministrul de interne al Ungariei a cerut primului ministru la 28 aprilie 1848 trimiterea armatei în comitatul Solnocul de Mijloc pentru a restabili ordinea și securitatea.¹⁶

Tot în această perioadă de la sfîrșitul lunii aprilie și începutul lunii mai, cînd agitațiile țărănești au atins punctul culminant și în zona Sălajului s-a manifestat refuzul țăranilor de a mai respecta „regalele”. Treptat Solnocul de Mijloc a devenit principalul centru de instigare țărănească pentru comitatele vecine. Vicecomitele Bălint Flek raporta primului ministru al Ungariei la 24 și 1 mai, că țărani împiedică tot mai frecvent „folosirea pașnică a regalelor: „Acestia vînd vin, rachiu, taie vite și vînd carne etc.”¹⁷ Actele de nesupunere ale țăranilor față de oficialități s-au înmulțit pe măsură ce țărănimia a devenit tot mai conștientă de necesitatea înlăturării vechilor stări de lucruri. Indemnați mai ales de preoți, țăranii din Sîncraiu Almașului, Hida, Zimbor, Deleni nu au mai dat ascultare măsurilor luate de autorități, tinerii români nu s-au mai prezentat la centrul de recrutare de la Șimleu Silvaniei, iar cei sosiți au plecat acasă.¹⁸ În cadrul unor adunări cum a fost cea de la Dragu din 1 mai 1848, țăranii au adresat guvernului petiții privind stabilirea obligațiilor lor.¹⁹

Ofensiva declanșată de comisarul teritorial Szabó József la începutul lunii mai împotriva țăranilor, concentrarea unor unități militare în principalele centre răzvrătite (Dragu, Cehu Silvaniei, Jibou) arestarea celor mai mulți dintre conducători, șantajarea țăranilor de către autorități etc. au făcut ca mișcările țărănești să intre în declin după mijlocul lunii mai. La 12 mai 1848, comisarul teritorial raporta guvernului Teleki că a fost restabilită ordinea la Dragu, Ugruțiu, Fișez, Gîrbou, Chendrea, Bucium, Agriș, Voivodeni, Chechiș, țăranii trebuind să reia lucrul.²⁰ Tentativele de aplicare parțială a legii agrare în unele părți au contribuit și ele la reculul mișcărilor. De asemenea, după adunarea de la Blaj din 3—5 (15—17) mai 1848, revoluția românească a intrat într-o etapă nouă, lupta națională subordonîndu-și tot mai mult mișcările antif feudale ale țărănimii.²¹

Revolta țărănească din martie—mai 1848 împotriva nobilimii în majoritatea ei maghiară, a avut implicit și un caracter național.²² Proclamațiile și manifestele românești ce au fost semnalate acum în multe localități sălăjene (Bălan, Voivodeni, Dragu, Adalin, Chechiș, Gîrbou, Jibou etc.) au preparat spiritele, masele de țărani pentru viitoarele confruntări din vara și toamna anului 1848. Țăranul Lupuț Dura din Dragu, la ancheta întreprinsă de autorități după 6 mai 1848, a declarat foarte revelator în acest sens: „Preotul din Dragu ne-a citit o scrisoare din care ne amintim următoarele: s-a rupt jugul românilor, a răsărit ziua lor ...

¹⁵ Idem, *Adunarea națională de la Blaj 3—5 (15—17) mai 1848*, București, 1966, p. 244; A. Vaida, *op. cit.*, p. 60; *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, II, p. 124.

¹⁶ V. Chereșteșiu, *loc. cit.*, p. 1179.

¹⁷ *Ibidem*, p. 1175; A. Vaida, *op. cit.*, p. 56.

¹⁸ *Revoluția de la 1848 din Transilvania*, I, p. 443.

¹⁹ *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, II, p. 235.

²⁰ *Ibidem*, p. 479; V. Chereșteșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, p. 384.

²¹ A. Vaida, *op. cit.*, p. 44.

²² L. Maior, în *AIIA*, 23, 1980, p. 288.

nu vor mai sluji²³. Oficialitățile, maghiare ca apartenență etnică, au sesizat și ele cu teamă acest aspect. Într-un raport din 20 aprilie 1848 din Jibou, către baronul Wesselény, se arăta că „printre săteni ar circula proclamații în limba română care spun că cei care nu se descătușează de jugul de fier al iobăgiei care a durat opt secole, nu merită să mai trăiască²⁴. Obiectivul emancipării sociale care a prevalat în această perioadă, a făcut ca în părțile sălăjene acțiunile țărănești să nu degereze în manifestări naționaliste, șovine. Autoritățile au semnalat în mai multe rânduri că la mișcările antifeudale din comitate participă atît țărani români cît și maghiari, deopotrivă, interesați în eradicarea servitutiilor feudale.

Analiza problematicii și a desfășurării mișcărilor țărănești din lunile martie-mai 1848 în Sălaj, impune relevarea unor aspecte importante. În primul rînd, mișcările sociale din această perioadă au validat statutul preoțimii de lideri ai comunităților sătești românești în confruntările acestora cu autoritățile centrale și locale. Barierele confesionalismului au fost sensibil micșorate, în favoarea solidarității moderne naționale. Pe de altă parte, acțiunile țărănești au demonstrat faptul că nobilimea nu este intangibilă, că oprimarea poate fi înlăturată prin lupta unită a tuturor țăranilor, indiferent de originea lor etnică. Deși nu exersat la scară largă metoda ridicării violente la luptă a țăranimii, mișcările sociale au însemnat o importantă experiență în desfășurarea evenimentelor revoluționare de la 1848—1849, țăranimea începînd să devină tot mai conștientă de uriașa sa forță revoluționară.

IOAN BOLOVAN

SOCIAL MOVEMENTS IN SALAJ IN SPRING 1848

(Summary)

The outbreak of the 1848 revolution brought up in Transylvania the agrarian question, in the dialogue being involved both the political leaders and the peasants. On the one hand, the agrarian law angered the nobiliary media, but on the other hand it gave hope to the peasants. The nobility's opposition towards the application of the agrarian law caused in the regions of Sălaj the outbreak of extensive peasant movements. These social movements were natural result of the peasants revolts in the years preceding the revolution. In this period, the revolutionary state of mind in the rural areas manifested itself by the refusal of the peasant to carry out their serf duties by occupying the noblemen's estates and woods, by opposing the authorities' orders. The social movements began to decline by the middle of May, but they meant a valuable experience in the later evolution of the revolutionary events.

²³ *Documente privind revoluția de la 1848 din Țările Române C. Transilvania*, II, p. 345.

²⁴ *Ibidem*, p. 198 sq.